

Els senders de gran recorregut: camins per al turisme verd

Miquel JAUMOT i BISBAL

Introducció

Cada vegada la gent cerca més gaudir de la natura durant les seves estones de lleure. El turisme es desplaça de la costa a l'interior. La moda del medi ambient creada per l'excés de contaminació i concentració urbana ha provocat el desenvolupament d'un nou turisme que busca el contacte amb la natura. A vegades aquest turisme desplaça els problemes de les ciutats (concentració i contaminació) a les zones rurals, produint una concentració massiva de serveis (hotels, restaurants, càmpings, xalets i apartaments), i una excessiva concentració de persones en zones naturals de característiques especials. Així molts parcs, que es denominen naturals, per les seves qualitats o per la seva preservació, son envaïts per tal quantitat de gent que es produeix l'efecte contrari al desitjat.

Buscar una solució a aquestes concentracions pot semblar difícil, però arreu d'Europa, i, des de fa pocs anys aquí mateix, s'ha desenvolupat una opció nascuda en el món excursionista, que representa, actualment, un nou servei dins del món turístic: els Senders de Gran Recorregut.

Diversos factors fan que siguin una alternativa important dins del nou turisme anomenat verd, ja que eviten la concentració i afavoreixen la dispersió de gent i serveis, integrant-se en el paisatge sense alterar els sistemes naturals. A la vegada donen a conèixer el país de forma àmplia, perquè no estan localitzats en una sola zona, sinó que la xarxa de Senders cobreix una gran part de Catalunya, oferint una variada gamma de paisatges. Un altre avantatge és que mentre un va pels Senders està desenvolupant un esport, la marxa a peu, assequible a tothom, «sense problemes d'aprenentatge i que presenta un gran avantatge fisiològic, car obliga a un triple esforç: respiratori, circulatori i locomotriu. Els beneficis

psicològics de la marxa són considerables. Representa la necessària ruptura amb la rutina de la vida a la ciutat»,¹ ens diu el Dr. Battestini. Un altre factor a destacar és la seguretat del camí senyalitzat, que facilita l'accés a la muntanya a tothom que hi vulgui anar, sense tenir coneixements importants d'orientació, perquè proporciona la tranquil·litat de no perdre's.

Possiblement és per tot això que la Direcció General de Turisme de la Generalitat de Catalunya ha publicat un opuscle de 36 pàgines explicant què són i quins són els Senders de Gran Recorregut de Catalunya i ha muntat una exposició itinerant que va de població en població mostrant els indrets per on passen els senders.

Què són els Senders de Gran Recorregut?

Els Senders de Gran Recorregut són camins de muntanya que se senyalitzen amb pintura, seguint una normativa internacional, amb dues franges, la superior blanca i la inferior vermella (veure gràfic 1). Quan es troba una bifurcació o un creuament, s'indica amb una aspa, també blanca i vermella, la direcció dolenta. Unes sagetes col·locades als indrets considerats més adients ens indiquen els horaris des d'un punt a l'altre. Per norma general aquests camins no poden passar per les ciutats i si ho fan s'indica sempre el lloc per on s'entra i per on s'ha de sortir. Així doncs, normalment travessen pobles petits, s'acosten però no puguen als pics i uneixen punts d'interès paisagístic o històric. Procuren passar cada vint o vint-i-cinc km per un lloc on hagi allotjament.

Es considera que un Sender de Gran Recorregut ha de tenir almenys cinquanta quilòmetres, quan és inferior s'anomena de petit recorregut i se senyalitza amb franges blanques i grogues. Els Senders de Petit Recorregut serveixen moltes vegades per unir Senders de Gran Recorregut. D'altres són Senders Circulars que permeten sortir i arribar del mateix punt.

La filosofia general és que els Senders han de ser assequibles per a tothom i que cadascú pot escollir de caminar més o menys, i pels indrets més variats. N'hi ha de baixa muntanya i d'alta muntanya, de costa i d'interior. La majoria de Senders tenen topogua que explica fil per randa tot l'itinerari, horari, distàncies i allotjaments. També moltes porten explicacions geogràfico-històriques sobre el recorregut. I sempre hi ha un mapa escala 1:50.000 amb l'itinerari i un gràfic amb els desnivells.

Actualment s'estan senyalitzant Senders Circulars que permeten anar i tornar des d'un mateix punt, la qual cosa facilita molt l'accessibilitat amb vehicle particular o públic, segons els casos.

Història

Els camins senyalitzats tenen ja una vella tradició dins el món excursionista, tant a Catalunya com arreu d'Europa. Tal i com entenem els Senders de Gran Recorregut sembla ser que varen nèixer a Suïssa l'any 1934. A França, país d'on s'ha pres el model, es començaren a fer les primeres estructures dels Senders l'any 1944, juntament amb els belgues, just acabada l'ocupació alemanya. S'hi va crear el Comité National de Sentiers de Grande Randonnée el 1947.²

Van haver de passar vint-i-cinc anys perquè la idea s'estengués a Catalunya. «El dia 8 d'octubre de 1972, reunida a Mataró l'Assemblea General de la Federació Catalana de Montañismo, es va constituir el Comité Español de Senderos de Gran Recorrido, acord ratificat el mes de desembre del mateix any per la Federación Española de Montañismo, reunida a Lleó. El dia 26 d'abril de 1973 es constitueix el Comité Catalán de Senderos de Gran Recorrido, en el si de la Federación Catalana de Montañismo. El que és avui COMITÈ CATALÀ DE SENDERS DE GRAN RECORREGUT, de la Federació d'Entitats Excursionistes de Catalunya, va començar així les seves singladures: el desembre de 1973 es presentà a la Federación la primera memòria de l'avantprojecte de normativa de senyalització».³

L'octubre de 1974 es presentà a la Federación la primera memòria del Comité de Senderos de Gran Recorrido. El 1975 es començà a senyalitzar, a Tivissa, el primer sender, el GR 7, que va de Fredes (Baix Maestrat) fins a Andorra i, després de travessar-la, enllaça amb el GR-7 francès. L'any 1977 se'n publicà la primera topografia.

L'abril de 1979 es redactà el projecte de reglament del Comité Català de Senders i el juliol del mateix any s'aprovaren els estatuts del Comité. També el 9 de juny de 1979 es va efectuar l'acte inaugural, a Puigcerdà, del GR 4, Sender de Gran Recorregut que enllaça amb el sender europeu E-4, que s'inicia al Tirol austríac, travessa França, entra a Catalunya, passa cap a València i es preveu que arribi a Gibraltar. El febrer de 1982 s'adoptà la normativa francesa, quant a senyalització, que de fet era la que ja es feia servir de bon començament.

El 1986 se senyalitzà el GR 11 Pirinenc durant el mes de juliol, en sis camps de treball de l'Institut Català de Serveis a la Joventut de la Generalitat de Catalunya, amb la participació d'un equip de geògrafs de la Societat Catalana de Geografia, que col·laboraren en l'elaboració de la topografia.⁴

El 1988 es presentà el Projecte de l'Associació Catalana de Senders, que pretén dinamitzar i posar al dia el món del senderisme. Aquest mateix any la Direcció General de Turisme de la Generalitat de Catalunya posà en marxa una exposició itinerant sobre els Senders de Gran Recorregut, que fins aquest moment (gener de 1991) ha visitat vint-i-dues poblacions de Catalunya. La mateixa Direcció General n'edità un opuscle a tot color en català, castellà, francès i anglès. Aquest mateix any el Comité Català de Senders entrà com a membre de ple dret a la Federació Europea de Senders, en la XIX Reunió Anual que se celebrà a Delfos (Grècia).

Organització

El Comité Català de Senders de Gran Recorregut és qui es responsabilitza de la senyalització i manteniment dels Senders de Gran Recorregut de Catalunya. És un comitè integrat dins de la Federació d'Entitats Excursionistes de Catalunya. Està format pels més de 150 cuidadors que hi ha arreu de Catalunya, cadascun dels quals té cura de la senyalització i conservació d'un tram de Sender. Aquests cuidadors hi figuren a títol personal, encara que generalment pertanyen a alguna entitat excursionista.

Els presidents dels Comitès de Senders de totes les Federacions de l'Estat espanyol formen la Coordinadora Nacional de Senders de Gran Recorregut, que està presidida pel Vocal de Senders de la Federació Espanyola de Muntanyisme.

El Comitè Català de Senders pertany també a la Federació Europea de Senders —en francès Federació Europea de Turisme Pedestre (FETP) i en anglès Associació Europea de Caminadors (European Ramblers Association-ERA)— que controla els Senders anomenats europeus (veure esquema 1).

Com es crea un sender

Primer de tot qualsevol itinerari de gran o petit recorregut ha d'ésser aprovat pel Comitè Català de Senders de Gran Recorregut. La proposta per crear el sender⁴ pot anar a càrrec d'algun membre del Comitè, o bé de qualsevol altra persona. El procés perquè un projecte d'un itinerari es dugui a terme és el següent: la persona portadora de la iniciativa ha de presentar al Comitè les raons específiques del cas que motiven la senyalització del Sender; per altra banda, ha de fer una descripció detallada del projecte, especificant els límits geogràfics en què queda emmarcat el Sender i adjuntant un mapa a escala 1:50.000 en el qual es marqui el Sender en projecte.

Aquesta documentació es passarà al Comitè i serà examinada per una Comissió Tècnica que analitzarà el cas en base al Projecte General de Senders de Gran Recorregut. Si no és possible integrar-lo, aleshores, o bé serà desestimat totalment, o s'aconsellaran les modificacions que es creguin necessàries. També es tindran en compte els altres aspectes més generals, com futures urbanitzacions, construccions de fàbriques, etc. que es poden conèixer pels plans aprovats per l'Administració.

Una vegada aprovat el projecte es procedirà a la seva senyalització. Aquesta, fins ara, la fan els membres d'entitats excursionistes a les quals el Comitè proporciona el material necessari i ajudes econòmiques. També es realitzen alguns Senders amb la col·laboració de l'Institut Català de Serveis a la Joventut, com ha estat el cas del GR 11 i el GR 92.

La numeració del Sender serà donada pel registre que manté la Vocalia de Senders de la Federació Espanyola de Muntanyisme, podent-se utilitzar qualsevol dels números no utilitzats. Així no cal seguir un ordre i es pot posar un número significatiu (el cas del 92-Mediterrani que fa referència a l'any dels Jocs Olímpics de Barcelona). També se li pot afegir un nom distintiu (GR 11-Pirinenc). En el cas dels de Petit Recorregut la numeració la dona cada Comitè i per distingir-los d'una zona a una altra s'afegeix a les sigles PR la inicial de cada zona, així a Catalunya s'indiquen com a PRC.

La xarxa actual

La xarxa actual de Senders es força àmplia (gràfic 2). Els de gran recorregut travessen Catalunya de nord a sud i de llevant a ponent. Alguns estan totalment acabats, d'altres els falta poc, la majoria tenen les topogüies editades. Fem un repàs de quina es la situació de cadascun.

GR 1. Prepirinenc. El projecte d'aquest Sender és que vagi d'Empúries fins a Pont de Montanyana, a la ratlla amb l'Aragó. De moment està senyalitzat des de Sant Pau de Segurí fins a Sant Llorenç de Morunys. La topogüia que s'ha editat és en format provisional

fotocopiats. L'itinerari actual, després de sortir de Sant Pau de Segúries, passa per Sant Joan de les Abadesses i Ripoll, s'enfila pel Lluçanès i baixa a la vall del Llobregat per Gironella, d'allí va cap a l'Espunyola i s'enfila pel Capolat, torna a baixar cap a la Vall d'Ora per Sant Pere de Graudescales, per acabar a Sant Llorenç de Morunys.

GR 2. Aquest Sender va de la Jonquera a Aiguafreda, on s'ajunta amb el GR 5. Està tot senyalitzat i amb una topogüia provisional fotocopiada. En aquest moment s'està millorant el traçat per la zona de l'Empordà. Comença a la Jonquera, prop de la frontera amb França, es dirigeix cap a Boadella, Lledó, Beuda, Besalú, Santa Pau, la Fageda d'en Jordà i les Preses, des d'on puja cap a Rupit i Tavertet, per baixar cap a Vilanova de Sau, Sant Julià de Vilatorrada, Seva, el Brull i Aiguafreda.

GR 4. Neix a Puigcerdà, on s'ajunta amb el sender europeu E-4, i arriba fins a Montserrat. Té quatre variants que permeten fer alguns itineraris circulars. S'han publicat tres topogüies del GR 4 i dues de les variants, algunes d'elles estan exhaurides. El ramal principal surt de Puigcerdà i s'enlaira per la Molina cap el Coll de Pal, baixa cap a la Poblada de Lillet i puja cap a Falgars i Castell de l'Areny, des d'on va baixant cap a Borredà, Sagàs, Sant Pau de Pinós, el monestir de Sant Benet de Bages, per arribar a Sant Vicent de Castellet i pujar a Montserrat. Pel que fa a les variants, la primera surt de la Quart i per Puigcercós i Sant Jaume de Frontanyà va fins a Sant Romà de la Clusa, des d'on segueix cap a la Nou, Vilada i acaba a Borredà. El segon parteix de Coll de Pal i segueix per Bagà, Guardiola de Berguedà, Sant Julià de Cerdanyola fins al Santuari de Falgars. I el tercer uneix el GR 4, des de prop de Sant Pere de Serraïma amb Sallent.

GR 5. Neix a Sitges, va cap a Montserrat i acaba a Canet de Mar. Fa com de cinturó de ronda de l'àrea metropolitana barcelonina. Està tot senyalitzat, però només està publicada la topogüia de Sitges a Montserrat. En sortir de Sitges travessa el massís de Garraf cap a l'Ordal i la Beguda Alta per enlairar-se cap a Montserrat per Collbató; baixa cap a Monistrol per pujar a la serra de l'Obac i després a Sant Llorenç del Munt, torna a baixar per Sant Llorenç Savall i puja cap a Gallifa, Sant Feliu de Codines i Sant Miquel del Fai; segueix per Aiguafreda i remunta cap el Montseny per dirigir-se per Sant Celoni cap el Montnegre i acabar a Canet de Mar.

GR 6. És un dels camins que van de Barcelona a Montserrat. Actualment és el més seguit de tots i es pot afirmar que el fan servir milers de persones cada any. Està descrit en una topogüia. Surt de Barcelona, per Horta, i es dirigeix cap Sant Cugat del Vallès, les Fonts de Terrassa i Olesa, des d'on comença a enlairar-se cap a Montserrat.

GR 7. Va d'Andorra a Fredes (Alt Maestrà). És amb les seves dues variants el més llarg dels senders catalans. El ramal principal està descrit en quatre topogüies i les variants en sis més. Surt d'Andorra i va cap a la Seu d'Urgell, s'enlaira cap a la serra del Cadí i baixa a Tuixent, torna a pujar cap a Coll de Jou i baixa cap a Sant Llorenç de Morunys, es dirigeix cap a Solsona, el santuari del Miracle, Pinós, Sant Pere Sallavinera, Rubió, Bellprat, Clariana, Miramar i la Riba, segueix per Mont-ral, Arbolí i Argentera, puja a la Mola de Coll de Jou i la Serra de Llaberia i baixa per Tivissa, Rasquera i Benifallet, on travessa l'Ebre i s'enlaira per Pauils cap els Ports de Beseit fins fer cap a Fredes.

La primera variant neix a Pinós i acaba a Pauils, passant per Cervera, Vallfogona de Riucorb, Montblanc, Prades, la Morera de Montsant, la Figuera, Garcia (on travessa l'Ebre), Gandesa i Pauils.

La segona neix a la Mussara, va cap a Reus i Tarragona i d'aquí cap a Montserrat passant per Nul·les, Santes Creus, Montagut, Mediona, Piera, Collbató i el monestir, des d'on torna a girar cap al sud per la Pobla de Claramunt fins a Bellprat.

GR 11. Pirinenc. Correspon a la part catalana del Sender que uneix el Cantàbric amb el Mediterrani. Per la nostra part hi ha tres topogüies, la primera exhaurida i les altres a punt de fer-ho, les tres en procés de reedició. S'ajunta amb el sender que ve de l'Aragó a la vall de Salenques, va cap a l'Ospitaü de Vielha, la Restanca i Colomers, pel port de Ratera entra al Parc d'Aigües Tortes i Sant Maurici, va cap a Espot i la Guingueta d'Àneu, per Dorve, Estaon, Lleret, Àreu i la Vall Ferrera, es dirigeix cap a Andorra, on entra pel port de Baiau. Baixa cap Arinsal, Arans i Encamp i s'enlaira cap el Port de Vallcivera on entra a la Cerdanya, segueix per Malniu, Guils, Puigcerdà, Vilallobent, Planoles, Querals i Núria. Puja cap a Nou Creus i Ull de Ter i baixa cap a Setcases, es dirigeix a Molló, Beget, Sant Aniol d'Aguja, Albanyà, Maçanet de Cabrenys, la Jonquera, Vilamaniscle, Llançà, Sant Pere de Roda i el Port de la Selva per acabar al Cap de Creus.

La variant GR 11.18. Va de La Restanca a Colomers per la vessant sud del Montardo, facilitant-nos l'aproximació a aquesta muntanya.

La variant GR 11.20. Surt de Pont de Suert i puja cap el coll de la Cabaneta, baixa cap a Durro i Bofí i s'enlaira cap a Taüll, voreja un reguitzell d'estanys, per baixar i acabar a Espot.

La variant GR 11.10. Neix a Entremesaigües (Andorra) puja cap el port de Perafita, baixa cap Viliella i acaba a la cabana dels Esparvers.

El GR 65. Variant catalana del Camí de Santiago. S'estan estudiant i senyalitzant els camins que des de Catalunya anaven cap a Santiago de Compostel·la, seguint, normalment, el traçat de les antigues vies romanes.

El GR 92. Mediterrani. Neix a Portbou i acaba al riu Sènia prop d'Uldecona. Està senyalitzada una gran part del seu recorregut. No hi ha cap topogüia publicada. Comença a Portbou, va cap a Llançà i el Parc Natural dels Aiguamolls de l'Empordà, segueix per Empúries, l'Escala, el massís del Montgrí, Begur, Palafrugell, les Gavarres, i s'acosta a Sant Feliu de Guíxols, Tossa i Lloret. Creua la Tordera i s'enlaira pel Montnegre, el Corredor i el Far fins el Puig Castellar a Santa Coloma de Gramenet. Baixa per travessar el Besòs i seguir per Collserola fins el Llobregat. Puja pel Garraf i segueix pel Penedès cap a Albinyana, des d'on es dirigeix cap a Altafulla, Centelles i Constantí, tornant al litoral per Cambrils i seguint per l'Hospitalet de l'Infant, l'Ametlla, l'Ampolla i Amposta per enlairar-se cap a Mata-redona i acabar a Uldecona junt al riu Sènia.

Els de Petit Recorregut no solen estar tan distribuïts per tota la geografia catalana, sinó que els trobem en grups que responen, normalment, als interessos dels centres excursionistes d'una zona concreta. Com que explicar amb detall cadascun d'aquests seria molt llarg, indicaré només les zones on es troben.

Ripollès. PRC-60. Sender circular, anomenat de les ermites, que va per les ermites de Sant Antoni de Pàdua, Santa Llúcia de Puigmal, Sant Ponç d'Aulina, Santa Magdalena de Perella. Està descrit en un fulletó publicat per l'Ajuntament de Sant Joan de les Abadesses i la Unió Excursionista d'aquesta mateixa població.

Osona. El Centre Excursionista de Vic ha senyalitzat uns quants PR. Cal destacar-ne el PRC-40, que va des de Vic a Sant Pere de Casserres, el circular PRC-41, que parteix de Sant Andreu de Gurb i torna al mateix lloc donant una volta d'una vintena de quilòmetres; i el PRC-42, també circular de Taradell.

Besalú. Al voltant de Besalú trobem uns quants itineraris anomenats del Romànic que ens acosten a les diferents ermites del seu voltant.

El Vallès. Hi tenim el PRC-30 de Sabadell a Sant Llorenç Savall i el PRC-31 o Camí dels Monjos, que uneix el monestir de Sant Cugat amb el de Sant Llorenç del Munt.

Les comarques meridionals. És la zona de Catalunya que té una xarxa de Senders més extensa. Aprofitant el Dia de la Muntanya que se celebra anualment des de fa més de vint-i-cinc anys, han senyalitzat un Sender PR cada any. La majoria són itineraris que enllacen els GR. Però també s'han senyalitzat itineraris tradicionals, com la Ruta del Carrasclet, o comarcals com la Ruta de la Terra Alta. Bona part d'aquests tenen topogua publicada.

Tenim, en la actualitat un total de 1.050 km de Senders de Petit Recorregut i 2.400 km de Senders GR, totalitzant quasi 3.500 km de Senders senyalitzats.

La xarxa estatal

Per comparació direm que a la resta de l'Estat la xarxa de Senders es realment petita (gràfic 3), tot i que cada vegada va creixent més l'interès dels excursionistes i de les institucions. Així cal destacar el cas d'Aragó, on la Direcció General de Turisme i Esports està subvencionant la senyalització de nous Senders i el manteniment dels vells.

De fet la senyalització de Senders es concentra al nord de la Península i de moment es limita a Senders de Gran Recorregut fora de Catalunya. Galícia, amb només uns quarantacinc quilòmetres, té un Sender anomenat Ruta del Medievo. El País Basc i Navarra tenen un total aproximat de 1.200 km Aragó s'està posant al dia a marxes forçades i han senyalitzat uns 500 km. València ha seguit el sender GR 7 i ha començat el GR 10, totalitzant més de 500 km. Guadalajara i Madrid també han senyalitzat el GR 10 al llarg de més de 300 km. Segòvia té un camí ramader senyalitzat de 60 km. Valladolid ha senyalitzat un camí que segueix el Duero en un total de 148 km i n'estan preparant un altre que seguirà el Canal de Castella. S'està senyalitzant el camí de Santiago amb els colors oficials per Navarra i Aragó, la resta segueix marcat amb el groc tradicional d'aquest camí.

Queden doncs, moltes zones per senyalitzar. El total actual es d'uns 2.750 km. Si ho comparem amb el 3.500 km de Catalunya, podem comprovar que la diferència és considerable, però que s'explica per la quantitat de gent que s'hi dedica a Catalunya i pel temps que fa que es van començar a senyalitzar.

La xarxa europea

Pel que fa a la resta de Europa, la xarxa de Senders arriba pràcticament a tots els països, excepció feta de Rússia on sembla que gent pertanyent a sindicats independents està començant a interessar-se pel tema. La resta de països de l'Est o bé tenen la seva xarxa (Húngria, Polònia) o l'estan començant a senyalitzar. Cal destacar que aquest any Polònia i Bulgària han entrat a la Federació Europea i, significativament, han estat representats per autoritats turístiques.

En conjunt hi ha senyalitzats més de 100.000 km de Senders. El tipus de senyal varia segons els països. Espanya, Bèlgica, Holanda i Luxemburg van adoptar el sistema francès de les franges blanques i vermelles. Suècia en té de dos tipus, els ja esmentats i uns altres amb franges taronges (similars a les utilitzades aquí i a França per als camins de cavalls). D'altres utilitzen tres franges. Alemanya fa servir diferents figures per a diferenciar els Senders. La varietat és, doncs, força gran. I, degut a la gran complexitat, no hi ha cap intent d'homogeneïtzació, perquè seria difícilment viable; només cal pensar amb els anys que s'ha trigat a senyalitzar els Senders actuals per veure la feinada que representaria repintar-los tots de nou i modificar-ne totes les informacions, topogüies, etc.

El punt d'unió de totes les organitzacions europees són els anomenats Senders europeus, que són els Senders senyalitzats que recorren dos o més països. Fins ara n'hi han vuit de senyalitzats i tres en procés de senyalització. Cada país té cura del seu tram. De tant en tant s'indica que és un Sender europeu amb un plafó de fons verd, i l'indicatiu E i el número de Sender internacional corresponent.

A Catalunya tenim dos d'aquests Senders, l'E-4 i l'E-7, que corresponen en part als nostres GR 4 i GR 7, i possiblement n'hi haurà un tercer, l'E-10. El conjunt d'associacions europees agrupa uns quants milions de persones. D'entre tots els països destaca Alemanya (només l'antiga República Federal), amb 600.000 afiliats.

Tots els països i organitzacions que ho desitgen poden pertànyer a la Federació Europea de Senders, que fou creada l'octubre del 1969, i en aquest moment agrupa a vint-i set països, quasi cinquanta organitzacions. La funció d'aquesta és promoure el senderisme, tenir cura dels enllaços dels Senders europeus i facilitar l'intercanvi d'informacions. Cada any se celebra una reunió anual en un país diferent i precisament aquest any es farà a Montserrat, durant el primer cap de setmana d'octubre, amb la qual cosa Catalunya serà el centre d'atenció del senderisme europeu.

Informacions i publicacions

Perquè els Senders siguin coneguts s'han realitzat una sèrie d'accions com són diversos escrits a revistes com Integral i Maraton, i als diaris Avui, la Vanguardia i el País. També a diversos programes de televisió s'han dedicat espais als Senders.

Tal com indicàvem abans, la Direcció General de Turisme ha publicat un opuscle que explica, amb textos i fotografies, quins són els Senders de Catalunya i n'ha promogut una exposició que també hem esmentat abans.

Per altra banda, les topoguies són les publicacions que realitza el Comitè de Senders i que descriuen fil per randa el camí senyalitzat, indicant el temps i la distància de cada tram de l'itinerari, allotjaments, mapes, perfils, i, cada vegada, més Senders. Totes tenen el mateix format i normalment estan impreses a dos colors. Són, de fet, un altre mitjà de divulgació, tot i que el sistema de distribució actual fa que arribin a pocs llocs. Amb la publicació de les tres topoguies del GR 11 editades per les Publicacions de l'Abadia de Montserrat es va aconseguir una altra fita de la distribució, ja que ara, aquestes, arriben tots els països de parla catalana. Aquest sistema de topoguia és el que es fa també a França, Bèlgica i Holanda; tot i que les línies generals són les mateixes, hi sol haver diferències de contingut i, en el cas de les franceses, una molt millor cartografia. Fora d'aquí tenen també mapes generals dels Senders, destacant-ne el cas de Bèlgica, a escala 1:250.000, que recull també la xarxa de comunicacions.

Usuaris actuals

És vertaderament difícil poder dir qui fa servir els Senders. Fins ara, a Catalunya, no s'ha realitzat cap tipus d'estudi que quantifiqui o qualifiqui qui va pels Senders. Els únics paràmetres que ens indiquen que hi ha hagut un augment d'usuaris són, per una banda, la venda de les topoguies i, per altra, l'increment de sortides programades pels centres excursionistes a través dels Senders. En el primer cas podem dir que en poc temps s'han exhaurit moltes topoguies. I en el segon, que darrerament els centres excursionistes estan programant sortides, a vegades massives, a través dels Senders.

Personalment hem comprovat, amb converses amb els pagesos, l'increment d'usuaris. Tanmateix cal ressaltar que s'utilitzen força els itineraris circulars. No cal dir que alguns Senders, com el de Barcelona a Montserrat, per on passen milers de persones al llarg de l'any o el GR 11, pel Pirineu lleidatà, són molt utilitzats. Per contra sembla ser que alguns altres trams, en passar per zones més desconegudes o, aparentment, menys atractives s'utilitzen amb menor intensitat.

Pel que fa a fora de l'Estat, a França s'ha calculat que 8.600.000 persones fan almenys tres sortides anuals d'un mínim de tres hores cadascuna, 1.200.000 fan almenys una sortida de tres dies per any. De totes aquestes es calcula que només el 5% pertanyen a alguna associació. Utilitzen sobretot Senders de petit recorregut i reben les informacions als Sindicats d'Iniciatives.⁵ L'experiència personal ens ha fet observar que al sud de França es fan servir molt els GR que hi ha als Parcs Naturals.

Legislació

Un dels principals problemes actuals dels Senders és la qüestió jurídica. Fins ara no existeix al nostre país ni a la resta d'Europa, cap tipus de legislació que emmarqui els Senders de gran recorregut. En aquest moment la Federació Europea de Senders està realitzant gestions en el Parlament Europeu per promoure una legislació que regularitzi la senyalització i els organismes competents. De fet a Catalunya i a la resta de l'Estat no hi ha hagut massa problemes a l'hora de senyalitzar els Senders, a excepció de casos concrets molt minoritaris que s'han quedat, la majoria de les vegades, en anècdotes.

Per evitar problemes s'ha de procurar que el Sender passi per camins de titularitat pública, la qual cosa moltes vegades no és possible i, per tant, cal passar per terrenys particulars. Aleshores, és convenient conèixer el propietari, consultant, prèviament, els documents del cadastre als ajuntaments. Moltes vegades el que de fet es fa, mentre es comprova l'estat real del Sender, és parlar «in situ» amb els masovers o els propietaris per demanar l'autorització de pas pel Sender. De totes maneres, per evitar malentesos, i també perquè el canvi de propietari d'un terreny pot portar problemes, en el cas del pas per propietats privades cal procurar utilitzar només els camins que siguin públics.

Els problemes solen sortir més sovint un cop senyalitzats els camins: l'obertura de noves pistes, la tallada d'arbres i algunes noves construccions, acostumen a ser els incidents més freqüents que provoquen pèrdues o desorientació dels que van caminant pels Senders.

Infraestructura

A més a més de les marques, els Senders necessiten sagetes que indiquin els creuaments, panells d'informació i allotjaments. Pel que fa sagetes i panells és el mateix Comitè qui té cura de la seva instal·lació. En aquest moment està en marxa una col·laboració amb la Direcció General de Turisme per a millorar en alguns indrets els panells informatius.

Una necessitat primordial són els allotjaments, que segons els casos, es resolen a refugis, hostals o hotels. Però hi ha zones en les quals manquen aquests serveis. A França això està bastant solventat amb les anomenades *Gîtes d'Étape*, que solen pertànyer als municipis i que faciliten allotjament a baix preu en indrets on no se'n troba.

Per últim, el manteniment d'un Sender és un altre problema que si bé teòricament està resolt amb els cuidadors, la realitat és que en alguns sectors és deficient. La causa és que els cuidadors poden durar uns anys com a tals, però no pas eternament, i buscar substituïts no sempre és fàcil. La solució seria trobar gent interessada de la mateixa zona, però la manca de centres excursionistes en determinats indrets, o bé el poc coneixement dels Senders, fan que la gent no sempre estigui disposada a tenir-ne cura, amb la qual cosa arribem a la conclusió que si no és amb un treball remunerat és difícil conservar la xarxa en bon estat. Per altra banda encara que un Sender estigui ben cuidat, una tallada d'arbres o una nova pista pot desfer en un moment la feina, per la qual cosa caldria una legislació adequada, tal i com ja es comentava anteriorment.

Distribució

S'ha dit que el quilometratge de França, uns 40.000 km, correspon a la situació ideal. De fet, però, és cert que hi ha zones amb molts Senders i altres amb pocs. França té una extensió de 551.695 km² que correspon a una densitat de 0,072 km de Sender per km.² Bèlgica amb una superfície de 30.514 km² més similar a la de Catalunya, té uns 4.300 km de Senders, que equivalen a 0,141 km de Sender per km.²

Catalunya amb els seus 3.500 km de senders i una superfície de 31.980 km² té uns 0,109 km de Sender per km², amb la qual cosa es pot considerar que està a un bon nivell. Però no ha arribat assolir el seu sostre. Si es volgués arribar al nivell belga hauriem de tenir

4.500 km de Senders. Naturalment que hi ha molts factors a tenir en compte. Bèlgica és plana i la facilitat de senyalitzar i conservar és diferent a la nostra. Per altra banda els seus Senders estan repartits homogèniament, però amb una major concentració a les zones muntanyenques. Si aquí tinguéssim la concentració de Senders que tenen en aquestes zones ens faltaria molt per assolir aquesta cota. Un altre factor és la potencialitat turística del nostre país i el clima més suau que permet caminar en bones condicions al llarg de tot l'any, la qual cosa no se sol donar a molts països europeus.

En definitiva, el que vull dir és que encara es pot senyalitzar molt més, ja que, en realitat, hi ha zones totalment descompensades. Si observem la xarxa de Senders catalana, veurem que la majoria van de nord a sud (GR 2, GR 4, GR 7, GR 92), situant-se entre la costa i les serralades pre-litorals, o arribant, com a molt, al Solsonès. Tres Senders són transversals, però un d'ells és curt (GR 6 Barcelona - Montserrat), un altre inacabat (GR 1 Empúries - Pont de Montanyana) i només un és llarg (GR 11 Pirinenc). Si hi afegim els Senders de Petit Recorregut, veurem que aquests es concentren a la part meridional de Catalunya, amb alguns altres propers a l'entorn de Barcelona, Vic, Sant Joan de les Abadesses, Besalú i la Riera de Merlès. Amb la qual cosa podem veure fàcilment que manquen Senders de Gran Recorregut transversals, sobretot al Pirineu i Pre-Pirineu lleidatà, i Senders de Petit Recorregut a gran part de Catalunya.

Conclusions

Tal i com hem vist els Senders de Gran i Petit Recorregut entren plenament en l'anomenat Turisme Verd. Hem destacat que ja al nostre país les institucions comencen a donar-los la importància que tenen en aquest camp. I també que en altres països està molt clar que és un turisme alternatiu, o com diuen els francesos, pedestre. Però amb el reconeixement i les ajudes actuals encara no es pot oferir un producte amb tota la qualitat que caldria. Falten allotjaments. Falten senyalitzacions i informacions a molts indrets. També falta una informació més acurada als possibles consumidors.

Per altra banda, el manteniment de la xarxa actual s'està escapant de les possibilitats del Comitè de Senders, al qual li manquen recursos materials i humans per a dur a terme la seva tasca amb la qualitat que requereix aquest servei.

És per això que comença a ser el moment de pensar a crear un organisme, que amb la col·laboració de diferents institucions i la Federació d'Entitats Excursionistes pugui dur a terme l'ampliació, el manteniment i els sistemes d'informació adequats que avui s'estan necessitant per a poder desenvolupar una xarxa amb qualitat i que representi una autèntica oferta turística.

Notes

¹ La marxa en l'adult. Comunicació presentada pel Dr. Rafael Battestini Pons, a les III Jornades de Medicina de Muntanya. Barcelona 1976.

² Alexandre Marçet. «L'inici dels Senders de Gran Recorregut a Europa». Vértex, núm. 79. Gener-Febrer 1981.

³ Projecte d'Associació Catalana de Senders. 1988.

⁴ Treballs de la Societat Catalana de Geografia. Núms. 7 i 8. Juny i Setembre 1986.

⁵ Manual de la F.E.T.P. (Federació Europea de Turisme Pedestre). Edició Provisional. Setembre 1989.

Esquema 1
Els Senders europeus

E 1	Flensburg (Mar del Nord) - Florència	2.800 km
E 2	Ostende - Niça	2.600 km
E 3	Marketrdwitz (Alemanya) - Santiago de Compostel·la	3.400 km
E 4	Alacant - Montserrat - Peloponès	4.800 km
E 5	Constanza - Venècia	600 km
E 6	Copenhague - Rijeka (Iugoslàvia)	2.800 km
E 7	València - Zagreb	4.200 km
E 8	Amsterdam - Heinburg (Àustria)	2.200 km

Esquema 2
Els Senders de Catalunya
Senders de Gran Recorregut (G.R.)

GR 1	Prepirinenc. Sant Pau de Seguries - Sant Llorenç de Morunys.	150,555 km
GR 2	la Jonquera - Aiguafreda.	165,446 km
GR 2.2	Rupit - la Riba.	13,203 km
GR 4	Puigcerdà - Montserrat.	158,154 km
GR 4.1	Sant Romà de la Clusa - la Quar - Borredà.	47,360 km
GR 4.2	Coll de Pal - Falgars.	24,420 km
GR 4.3	Sant Pere de Serraïma - Sallent.	6,406 km
GR 6	Barcelona - Montserrat.	51,256 km
GR 7	Andorra - Fredes.	374,900 km
GR 7.1	Pinós - Pauils.	224,970 km
GR 7.2	la Mussara - Montserrat - Bellprat.	188,390 km
GR 7.3	Coll del Guix - Coll Roig.	3,756 km
GR 7.4	Clot del Llop - Montblanc.	15,300 km
GR 11	Vall de Salenques - Cap de Creus.	413,598 km
GR 11.10	Entremesaigües - Cabana dels Esparvers.	31,200 km
GR 11.18	Restanca - Colomers.	14,090 km
GR 11.20	Pont de Suert - Espot.	73,550 km
GR 65	(en estudi-senyalitzats alguns trams)	
GR 92	Portbou - Collserola - Ulldecona (quasi acabat).	450,000 km
Total Senders de Gran Recorregut.		2.406,554 km

Senders de Petit Recorregut (P.R.C.)

PRC 1	Reus - Puigpelat.	17,280 km
PRC 2	Pontils - Montagut.	13,320 km
PRC 3	S. Formigosa - Sant Magí de Brufaganya.	9,000 km
PRC 4	Miramar - Valls.	5,100 km

Senders de Petit Recorregut (P.R.C.)

PRC 5	Valls - Alió.	7,440 km
PRC 6	Serra de la Mussara - Prades.	9,200 km
PRC 7	Cornudella - el Gorg.	10,550 km
PRC 8	Capçanes - Coll de Jou.	10,980 km
PRC 9	Paüls - Horta de Sant Joan.	21,900 km
PRC 10	Refugi del Caro - Beseit.	16,860 km
PRC 11	Scala Dei - Albarca.	18,000 km
PRC 12	Cornudella - Toll de l'Ou.	12,300 km
PRC 13	la Morera - Ulldemolins.	15,120 km
PRC 14	la Morera - la Morera.	16,560 km
PRC 15	Coll de la Vena - l'Espluga de Francolí.	7,200 km
PRC 16-1	la Sènia - Fredes.	17,080 km
PRC 17	Vilaverd - Rojals.	7,300 km
PRC 18	les Borges del Camp - Puigcerver.	9,800 km
PRC 19	la Riba - Farena - els Cogullons.	16,300 km
PRC 20	Alcover - Mont-ral - Farena.	14,600 km
PRC 21	Pontils - Biure - Sarral.	19,400 km
PRC 25	Farena - Mas Mateu - Cogullons.	5,000 km
PRC 26	Coll de les Llebres - Prades.	9,750 km
PRC 27	Gandesa - Puig Cavalier - la Fonteta.	7,200 km
PRC 28	Vila-seca - Escornalbou - Colldejou.	32,500 km
PRC 29	el Molar - el Masroig - Capçanes.	14,100 km
PRC 30	Sant Nicolau - Sant Llorenç Savall.	21,650 km
PRC 31	Camí dels Monjos.	25,300 km
PRC 40	Vic - Sant Pere de Casserres.	18,350 km
PRC 40-1	GR 2 - Tavèrnoles.	5,626 km
PRC 40-2	Llom de Casserres - les Tallades (GR 2)	7,630 km
PRC 41	Sender de Gurb.	18,505 km
PRC 42	Sender de Taradell.	23,000 km
PRC 50	Riera de Merlès (GR 4) - Riera de Merlès.	18,740 km
PRC 70	Vallirana - Fontfreda (GR 5).	10,013 km
PRC 80	Rasquera - Creu de Santos - Perelló.	24,300 km
PRC 81	Rasquera - els Burgans - Perelló.	15,100 km
PRC 82	Casetes Velles - la Sènia - Ulldecona.	39,300 km
PRC 83	Circuit Montsià.	45,200 km
PRC 85	Tivissa - Móra d'Ebre.	14,140 km
PRC 87	Arbolí - la Mussara.	16,225 km
PRC 88	Ruta del Carrasclat.	76,125 km
PRC 89	Capçanes - Serra d'Almos - Móra.	17,000 km
PRC 90	l'Hospitalet de l'Infant - Pratdip - Llavèria.	18,300 km
PRC 91	l'Hospitalet de l'Infant - Vandellós - Tivissa.	25,500 km
PRC 92	l'Hospitalet de l'Infant - Capçanes.	22,100 km
PRC 96	Colldejou - Pratdip.	9,820 km
PRC 97	Rasquera - Miravet - Pinell de Brai.	15,200 km
PRC 98	Ruta (circular) de la Terra Alta.	147,170 km

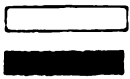

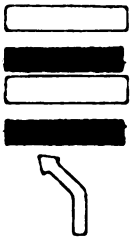

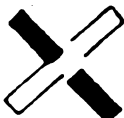
Senders de Petit Recorregut (P.R.C.)

PRC 99	Miramar - Prenafeta - Sarral.	14,400 km
PRC	Itineraris romànics de la Garrotxa (aprox.)	60,000 km
Total Senders de Petit Recorregut.		1.052,534 km
Total Senders (G.R.+P.R.).		3.459,088 km

Esquema 3 Els Senders de la Península Ibèrica. (exclosos els senders catalans)

GR 7	Fredes - Alcoi.	451,5 km
GR 8	Beseit - Villel.	224,5 km
	Fortanete - la Iglesuela del Cid.	53,5 km
GR 8.1	la Algecira - Ejulve.	29,5 km
GR 10	Puçol - Arcos de las Salinas (aprox.)	60,0 km
	Peralejos de las Truchas - Jadraque.	176,1 km
	Pontón de la Oliva - San Lorenzo del Escorial	134,0 km
GR 11	Ondarrabia - Vall de Salenques (aprox.).	440,0 km
GR 12	Vuelta a Euskal Erria. Zuriza -	
	Puerto de Etxegarate.	212,5 km
GR 12.1	Vuelta a Guipuzkoa.	268,5 km
GR 12.3	Vuelta a Bizkaia.	
GR 13	Cañada Real de los Roncaleses - Virgen del	
	Yugo - Puerto de Laza.	111,8 km
GR 14	Senda del Duero. San Martín de Rubiales -	
	Morales de Toro.	148,0 km
GR 20	Vuelta de Aralar.	90,1 km
GR 50	Ruta del Medioevo. Chelo - Caaveiro. (aprox.).	45,0 km
GR 65	Camí de Santiago. En procés de senyalització.	
GR 88	Sendero Segoviano. Segòvia - Sepúlveda.	60,3 km
GR 89	Canales de Castilla. Sense senyalitzar.	207,0 km
GR	La Vuelta de la Llanada.	168,3 km
GR	Xabier - Loiola.	55,9 km
GR	Del Plazaola. Erize de Iza - Leiza.	52,9 km
Total		2.749,4 km

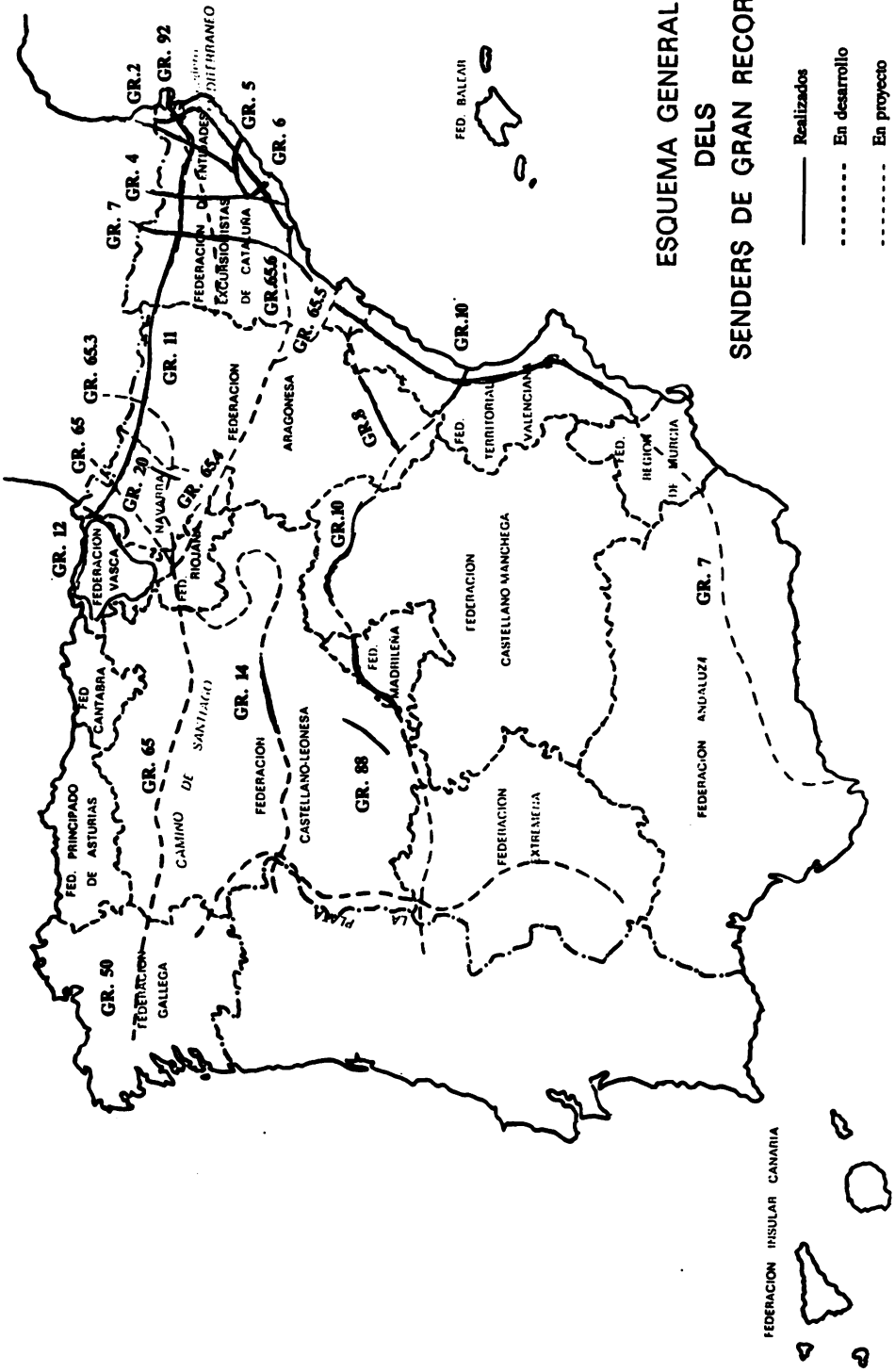
Gràfic 1

CODI DE SENYALITZACIÓ DEL C.N.S.G.R. PER ALS SENDERS DE GRAN RECORREGUT	
SENDER NORMAL I VARIANT	DERIVACIÓ
 (1) CONTINUÏTAT DEL SENDER	 (2) CANVI DE DIRECCIÓ
 (3) DIRECCIÓ DOLENTA	
	

Gràfic 2 Xarxa de Senders de Gran Recorregut

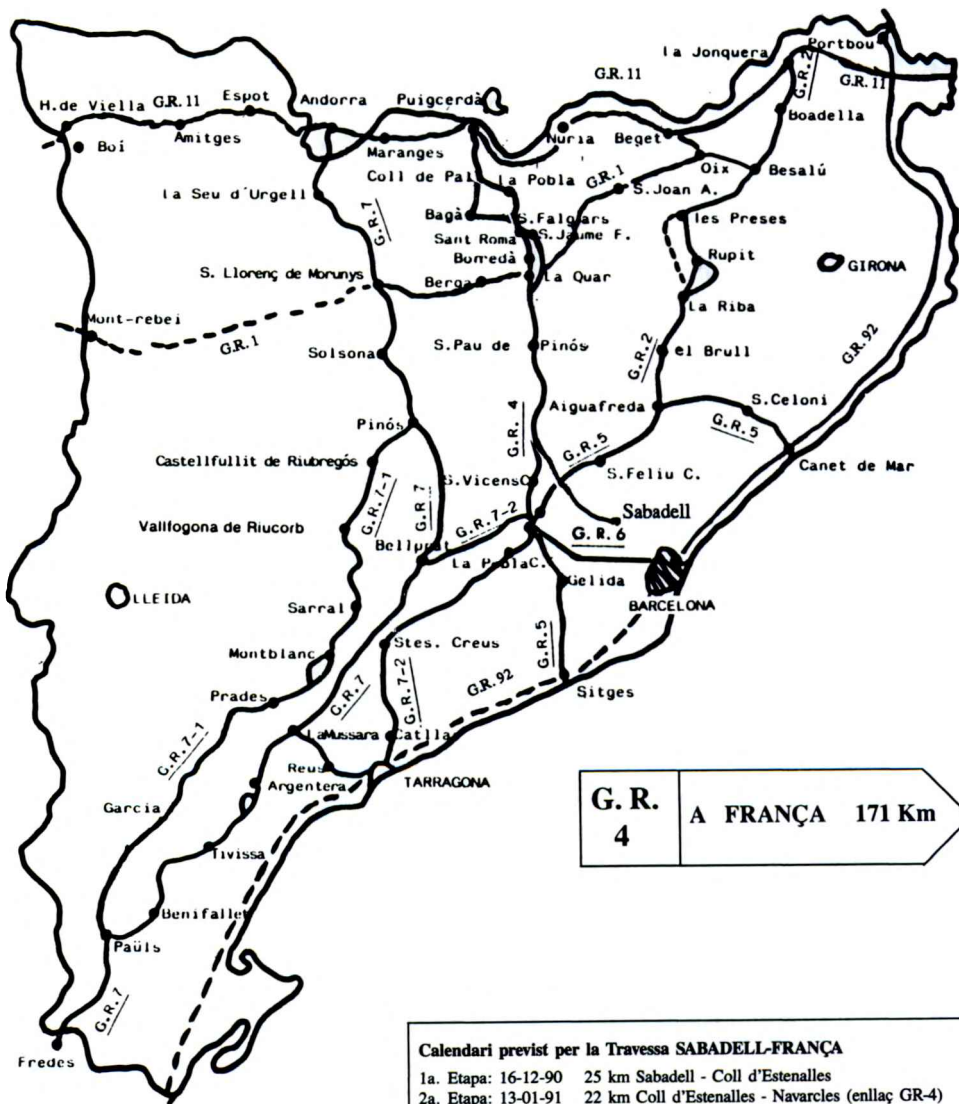

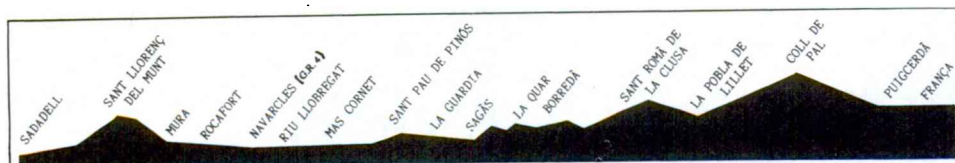
ESQUEMA GENERAL DELS SENDERS DE GRAN RECORREGUT

- Realizados
- - - - - En desarrollo
- ..... En proyecto

Calendari previst per la Travessa SABADELL-FRANÇA

1a. Etapa: 16-12-90	25 km Sabadell - Coll d'Estenalles
2a. Etapa: 13-01-91	22 km Coll d'Estenalles - Navarcles (enllaç GR-4)
3a. Etapa: 10-02-91	23 km Navarcles - Escola de Mas Cornet
4a. Etapa: 10-03-91	21 km Escola de Mas Cornet - la Guardia
5a. Etapa: 07-04-91	22 km la Guardia - Borredà
6a. Etapa: 19-05-91	23 km Borredà - la Pobla de Lillet
7a. Etapa: 09-06-91	13 km la Pobla de Lillet - Coll de Pal
8a. Etapa: 14-07-91	22 km Coll de Pal - França (per Puigcerdà i a la Guingueta d'IX)

SENDEROS EUROPEOS

Los comités centroeuropeos de Senderos de Gran Recorrido nacieron con una clara voluntad internacionalista. Desde su fundación coordinaron su actividad para que los GR rebasaran las fronteras estatales. Estos GR transnacionales tienen una denominación característica —E—, y actualmente existen ocho:

- 1: de Flensburg (RFA) a Florencia. Total: 2.800 km.
- 2: de Ostende (Bélgica) a Niza. Total: 2.600 km.
- 3: de Marktredwitz (RFA) a Roncesvalles. Total: 2.600 km.
- 4: de Montserrat al Peloponaso. Total: 4.200 km.
- 5: de Constanza a Venecia. Total: 600 km.
- 6: de Copenhague a Rijeka.
Total: 2.800 km.
- 7: de Valencia a Zagreb.
Total: 4.200 km.
- 8: de Amsterdam a
Heinburg (Austria).
Total: 2.200 km.

